

ДР РАДМИЛА В. ЖУГИЋ¹, НАУЧНИ САВЕТНИК
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ,
БЕОГРАД

УПОТРЕБА ПАДЕЖА У ПИСАНОМ ИЗРАЖАВАЊУ СТУДЕНАТА

НА ПОДРУЧЈУ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКОГ ДИЈАЛЕКТА²

САЖЕТАК. У раду се на корпусу од 58 (педесет осам) писмених задатака студената који потичу из југоисточне Србије и студирају на једној високошколској институцији с овог подручја, разматра нестандартна употреба падежних облика. Такође, ауторка скреће пажњу на неке могућности превазилажења овог проблема и подизања нивоа писане културе изражавања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: падежни облици, призренско-тимочки дијалекат, нестандартна употреба падежа, компаративни приступ на релацији дијалекат – стандардни српски језик.

¹ radezz55@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта бр. 178009, *Лингвистичка истраживања савремене српске књижевне језика и израда Речника српскохрватске књижевне и народне језика САНУ* који у потпуности финансира Министарство за просвету и културу Републике Србије.

Рад је заснован на примерима ексцерпираним из писмених задатака студената једне високошколске институције на подручју признено-тимочке дијалекатске зоне.³ Истраживање је спроведено на узорку од 15 (петнаест) задатака апсолвената и 43 (четрдесет три) задатка студената млађих година.

Даћемо најпре неколико општих напомена о писменим задацима:

Када говоримо о употреби падежних облика, нема задатка без падежних грешака.

Диференцијације у погледу степена овладаности падежним облицима између апсолвената и студената млађих година, готово да нема.

Мањи је број задатака оцењених прелазном оценом (претежно шестицом и понеком седмицом).

Квантитету и врсти чињеница о задатој теми, нема се шта приговорити. Студенти знају све чињенице, чак и оне које нису у функционалној вези са задатом темом, али се стиче утисак њихове лоше повезаности и организације. Реализација мисли је крајње конфузна, те на нивоу синтаксе реченице имамо праву пометњу која понекад иде до бесмисла.

Летимичан увид у синтаксу реченице, адекватност употребљене лексике, примену правописних норми и сл., ствара врло неповољан утисак о степену овладаности српским стандардним језиком.

Утисак је истраживача, на основу упоредне анализе свих наведених елемената у задацима с истом темом, да су студентски задаци проста репродукција њихових бележака са предавања, уз присуство свих грешака које су начинили у датом тренутку.

Ми ћемо се у овом раду позабавити неадекватном употребом падежних облика, прецизније онаквом употребом која није у складу са стандардним српским језиком. Биће анализирани и примерима поткрепљени сви типови падежних грешака, уз упућивање на одговарајући падежни облик у српском стандардном језику.

³ Идентитет ове високошколске институције, студената и наставника нећемо откривати из два разлога. Први је тај што ће уступљени и поверени нам материјал бити коришћен искључиво у научне сврхе, те је локализација институције у оквиру говорног подручја сасвим довољна за дотично истраживање. Други разлог је поштовање договора са наставником о заштићеном идентитету институције.

У закључним разматрањима, уз сумирање резултата истраживања и истицање паралеле овог и неких досадашњих истраживања о употреби падежних облика, покушаћемо да укажемо на факторе који утичу на овакво стање. Такође, и овом приликом ћемо подвући неопходност даљег улагања напора свих школских, људских ресурса, укључујући и подршку надлежних, просветних и научних државних институција, у циљу лакшег и успешнијег савладавања стандардног српског језика на подручју призренско-тимочког дијалекта.

У грађи коју смо ексцерпирани из писмених радова студената, нашли су се примери употребе: номинатива (Н) уместо акузатива (А); предлошко-падежне синтагме ИЗ + Н уместо синтагме ИЗ + Г (генитив); предлошко-падежне синтагме ОД / ДО + ОП (општи падеж у функцији генитива) уместо ОД / ДО + Г; предлошко-падежне синтагме КА + ОП (у функцији датива) уместо КА + Д (датив); предлошко-падежних синтагми ПОД / СА + ОП (у функцији инструментала) уместо ПОД / СА + И (инструментал); предлошко-падежних синтагми О / У + ОП (у функцији локатива) уместо О / У + Л (локатив); предлошко-падежне синтагме О + Г уместо О + Л; предлошко-падежне синтагме ОД + Г уместо У + Л; беспредлошког Г уместо беспредлошког А (акузатив); беспредлошког Г уместо предлошко-падежне синтагме О + Л; предлошко-падежне синтагме ОД + (Д / И / Л) уместо ОД + Г; предлошко-падежне синтагме НА + Д уместо НА + А; А уместо Д; предлошко-падежне синтагме КА + И уместо КА + Д; И уместо Г; И уместо А; предлошко-падежне синтагме У + Л уместо У + А, односно О + Л уместо беспредлошког А.

УПОТРЕБА НОМИНАТИВА (Н) УМЕСТО АКУЗАТИВА (А)

Номинатив је основни облик самосталних речи који у реченици има функцију субјекта као најзначајнију, а потом функцију именичке одредбе (Стевановић, 1991₅: стр. 165 – 166).

Анализом реченичних делова у реченици: „Књиџа песама [...] односно њени сџихови можемо рећи да су примили сви читаоци и млади и стари”, видимо да су курзивом истакнуте речи употребљене у номинативу, иако нису у функцији субјекта већ реченичног објекта. Сходно томе, уместо *к њ и љ а* требало би да стоји облик акузатива *књију*, односно уместо *њ е н и с џ и х о в и* – *њене сџихове*.

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ (ИЗ + Н)
УМЕСТО ГЕНИТИВНЕ ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ (ИЗ + Г)

Забележен је и пример употребе конструкције ИЗ + Н уместо генитивне предлошко-падежне синтагме ИЗ + Г.

На чињеницу да је у реченици: „По школама деци се добављају разни часописи који се *из њодина* у годину добављају” збиља употребљен номинатив, упућује сам облик именице *њодина*. Чини се да би донекле било разумљивије да је уместо конструкције ИЗ + Н, која као таква не функционише ни у дијалекатском изражавању (реч је наравно о призренско-тимочком дијалекту), употребљена предлошко-падежна синтагма ИЗ + ОП у генитивној функцији: *из њодину* у годину. У том случају бисмо имали једну разумљиву околност која би се могла оправдати утицајем матерњег говора, уз уважавање чињенице да студент разликује функцију номинатива од функције генитивног падежног облика. Уз непознавање функције и значења падежа, присутно је и непознавање формалних обележја падежних облика, а најзначајније међу њима је присуство предлога уз именицу у падежу, као спољњег обележја конкретне предлошко-падежне синтагме. Ту су битна два елемента: један од њих је тај да се номинатив као самостални, независни падежни облик употребљава искључиво беспредлошки. Друга важна чињеница је да у стандардном језику (а тако је углавном и у дијалекту), између предлога и именске речи који чине обједињену падежну синтагму, веза није произвољна већ је реч о њиховој узајамној синтаксичкој корелацији. То значи, да нити у стандардном српском језику, нити пак у дијалекту (у конкретној ситуацији призренско-тимочком), предлог ИЗ на пример никако не може да иде уз облик номинатива, датива, локатива, инструментала, већ само уз генитивни падежни облик.

Дакле, у претходно наведеној реченици, уместо предлошко-падежне синтагме ИЗ + Н ваља употребити синтагму ИЗ + Г: *из њодине* у годину. Шире гледано, реч је о темпоралном генитиву који одређује време вршења радње. Прецизније, ова синтагма представља део израза са именом временске јединице, те у таквом случају добија значење блиско начинској одредби, попут израза *из дана* у дан, *из часа* у час и сл. (Стевановић, 1991₅: стр. 237).

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНИХ СИНТАГМИ
ОД / ДО + ОП УМЕСТО ОД / ДО + Г

Уочљива је раширена појава употребе предлошко-падежних синтагми са ОП (општим падежним обликом) који се јавља у функцији одговарајућих падежних облика у српском стандардном језику.

У нашој грађи пронађени су примери употребе дијалекатских предлошко-падежних синтагми ОД / ДО + ОП уместо генитивних предлошко-падежних синтагми ОД / ДО + Г стандардног српског језика. Потврду овога имамо у реченицама: „[...] да разликују *добро од зло*” (уместо да разликују *добро од зла*) и: „Овим начином се долази *до њодизање* свести [...]” (уместо: Овим начином се долази *до њодизања* свести ...).

Предлошко-падежна синтагма ОД + ОП (у функцији генитива) је дијалекатска конструкција коју познају сви говори призренско-тимочког дијалекта. Она је синтаксички еквивалент синтагме ОД + Г у стандардном српском језику. „Предлог *од ...* означава потицање, одвајање и удаљавање од појма с именом у генитиву, и то не с одређене већ с било које стране тога појма” (Стевановић, 1991₅: стр. 213). Овако је и у јабланичком говору као призренско-јужноморавском, али и у осталим говорима призренско-тимочке дијалекатске зоне, с том разликом што овде функцију Г преузима ОП (Жугић, 2010: стр. 79–82).

Идентична је ситуација и у примеру с предлогом ДО у коме је предлог употребљен с општим падежом уместо са генитивом, како је то у стандардном језику. Генитив с предлогом ДО у функцији је допуне преносно употребљеног глагола *доћи* (Стевановић, 1991₅: стр. 293).

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ
КА + ОП (У ФУНКЦИЈИ ДАТИВА) УМЕСТО КА + Д

У реченици: „[...] полако праве кораке ка ... заљубљивању и *ка све* што носи младост” – дативска предлошко-падежна синтагма КА + Д за означавање циља кретања, у једном случају је употребљена у складу са стандардним српским језиком: *к а ... з а љ у ђ љ и в а њ у*, док је у другом случају, у истом значењу, уз предлог КА који је готово непознат у призренско-тимочком дијалекту, уместо датива употребљен ОП у дативској функцији: *ка све*.

Предлошко-падежна синтагма с предлогом К (КА) је у стандардном српском језику лако препознатљива дативска конструкција, јер овај предлог иде једино с обликом датива (Стевановић, 1991₅; стр. 372).

„Датив с предлогом к (ка) употребљава се уз глаголе кретања или окренутости чему или да, као и други неки предлози, покаже само у коме је правцу што управљено, или да означи завршетак и крај тога кретања на самом циљу коме је кретање усмерено” (Исто).

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНИХ СИНТАГМИ ПОД / СА + ОП (у функцији инструментала) УМЕСТО ПОД / СА + И

За типично месно значење „налазити се у простору с доње стране каквог појма или било где ниже у односу на дати појам”, у реченици: „[...] нашао ружу коју је морао чувати *йод сйаклено звоно*” употребљена је конструкција од предлога ПОД и ОП у инструменталној функцији, уместо конструкције од предлога ПОД и И (инструментала), како је то у српском књижевном језику: чувати *йод сйакленим звоном*.

У писаном изражавању студената налазе се и конструкције од предлога СА и ОП у функцији инструментала: „Полако се поздрављају *са бездрижно дейињсйво*”, уместо конструкције СА + И: ... *са бездрижним дейињсйвом*; „[...] она [књига] спаја времена, спаја прошлост *са дугућносй [...]*” уместо ... *са дугућношћу*...

У задацима је запажен и беспредлошки употребљен ОП у функцији инструментала: „Дефо се инспирисао путописом, *йушовање око света*”, уместо беспредлошког инструментала: ... *йушовањем*

Као што се из наведене реченице може видети, у истом инструменталном значењу, у једном примеру (путописом) исправно је употребљен беспредлошки инструментал, а у другом примеру (путовање) дијалекатски еквивалент – ОП у функцији инструментала.

Предлошко-падежне синтагме ПОД, СА + ОП у инструменталној функцији, одлика су призренско-тимочког дијалекта, као и неких говора који се налазе на прелазу између призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта⁴, те им стога нема места у писаном или говорном изразу ученика и студената. Огрешење

⁴ Милорадовић, 2003: стр. 223–226; 231–233.

о књижевну норму и непожељан утисак недовољне писмености оставља и употреба беспредлошког ОП уместо инструментала.

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНИХ СИНТАГМИ О / У + ОП
(У ФУНКЦИЈИ ЛОКАТИВА) УМЕСТО О / У + Л

Предлошко-падежне синтагме О + ОП (у функцији локатива), забележене су у реченицама: „[...] приповеда о опраштању од младости и одлазак у борбу” ; „[...] записано је доста о живој уопште”.

Будући да се локатив с предлогом о „најчешће употребљава у функцији неправог, даљег објекта уз глаголе говорења, мишљења и осећања” (Стевановић, 1991₅: стр. 503), у горе наведеним примерима требало је употребити предлошко-падежну синтагму О + Л: ... и одласку ...; ... о живоју ...

Наиме, конструкције О + ОП (у функцији локатива) су необичне не само за познаваоца српског књижевног језика, већ и за дијалектолога и корисника призренско-тимочког дијалекта.

Из литературе је познато, да се у свим призренско-тимочким говорима, као и у неким говорима косовско-ресавске дијалекатске зоне, уместо предлошко-падежне синтагме српског књижевног језика О + Л употребљава предлошко-падежна синтагма ОД + ОП (у генитивној функцији).

Неправилна је и употреба конструкције У + ОП (у функцији локатива). У реченици: „У своје ѿезије је спојио своје искуство са искуством младих којима је посветио своје романе и елегије”, предлог У захтева употребу Л: У својој ѿезији ... Ово стога што се „Предлогом у с обликом локатива означава место у унутрашњости или у границама ... појма с именом у овом падежу, одређује се где се у унутрашњости нешто налази, збива или врши” (Стевановић, 1991₅: стр. 496).

У наведеној реченици, изузев погрешно употребљеног падежног облика, присутна је и неодговарајућа употреба броја именског дела синтагме: у своје ѿезије. Појмови којима се именују одређене интелектуалне активности из лексичко-семантичке групе уметничког стваралашта, када одражавају стваралаштво једне особе, употребљавају се у једнини (поезија, књижевност, сликарство, вајарство и сл.).

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ О + Г УМЕСТО О + Л

Пример у коме је предлог *О* употребљен уз именицу у генитивном падежном облику, одражава непознавање употребе падежа у српском стандардном језику у истој мери као и употреба ОП у функцији локатива уместо локативног падежног облика: „Песме о преображају детињства у младост о тајним шапутањима и сањарењима, о првим симпатијама и чудесно *длсїавѣ ѓрвѣ љубави*”.

Будући да у наведеној реченици имамо четири пута употребљену синтагму *О + Л*, што је у складу са стандардним српским језиком, пета омашка употребе *Г* уместо *Л*, можда је могла бити избегнута да се повело рачуна о конгруенцији реченичних делова. Тако би и ова последња синтагма гласила: ... *о длсїавѣ ѓрвој љубави*.

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ ОД + Г УМЕСТО У + Л

У реченици: „*Од ѓих ѓокушаја*, неколико пута су били спречени” – уместо генитивне предлошко-падежне синтагме, требало је употребити локативну синтагму (*У + Л*). Наиме, у нашем језику, употреба одређене предлошко-падежне везе условљена је и глаголом уз који стоји. Глагол *сїречїи* захтева локативну предлошко-падежну везу (*У + Л*), исто тако као што глагол *одвраїи* захтева генитивну предлошко-падежну везу (*ОД + Г*) а не локативну.

УПОТРЕБА БЕСПРЕДЛОШКОГ ГЕНИТИВА
УМЕСТО БЕСПРЕДЛОШКОГ АКУЗАТИВА

У примерима: „Тамо је видеела *разних необичних живѣиња* [...]”; „Могао је да разуме децу у потпуности, њихове недоумице, њихове несташлуке, њихов однос са родитељима, *ѓрвој заљубљивања* [...]”, уместо беспредлошког генитива морао је бити употребљен беспредлошки акузатив.

Наиме, у наведеним реченицама, прелазним глаголима видети (нешто) и разумети (некога), односно радњом и стањем које ти глаголи означавају, бивају потпуно обухваћени појмови с именом у акузативу који их допуњава. Дакле, за појам у синтак-

сичкој функцији правог објекта, увек се употребљава облик беспредлошког акузатива (Стевановић, 1991₅: стр. 382).

Сходно томе, у обема реченицама, за италиком истакнуте синтагме, будући да су у синтаксичкој функцији правог објекта, ваљало је употребити акузативни падежни облик. Тако би појам у значењу објекта у првој реченици гласио: ... *разне необичне животиње* ... Уз мало више опреза, али и уз нужно познавање и примену закона о конгруенцији реченичних делова, падежна грешка ... *првој заљудљивања* ... уместо ... *прво заљудљивање* ... могла је бити избегнута. Уосталом, у другој реченици је у три претходна пута исправно употребљен облик акузатива.

УПОТРЕБА БЕСПРЕДЛОШКОГ ГЕНИТИВА УМЕСТО ЛОКАТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ О + Л

Сматрамо да је у реченици: „Информишу се о значајним догађајима и мани-фестација за децу” – реч *манифестација* употребљена у генитивном облику, конкретно у генитиву множине. Употреба општег падежног облика, с којом се иначе сусрећемо у коришћеном материјалу је искључена, будући да тај облик у овом случају гласи *манифестацију* (у јд.) и *манифестације* (у мн.).

Анализа синтаксе падежа у наведеној реченици показује да је и синтагма /о/ *манифестација*, попут синтагме о *значајним догађајима*, допуна управног глагола са функцијом неправог, даљег објекта, те као таква захтева употребу локатива с предлогом о.

Овај пример, попут неких других, овде навођених примера, указује на проблем непознавања конгруенције реченичних делова. У супротном, и друга би синтагма попут прве, будући да је с првом у истој функцији и допуњује исти глагол, била употребљена у локативном падежном облику.

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ ОД + (Д / И / Л) УМЕСТО СИНТАГМЕ ОД + Г

Грешка у падежу у реченици: „[...] говори о играчкама направљеним од *природним материјалима*”, могла је бити избегнута да је само узето у обзир да предлог ОД никада не иде ни уз датив, ни уз инструментал, ни уз локатив.

Јасно је да је у наведеном примеру реч о генитивној синтагми ОД + Г, односно о значењу квалитативног генитива (Стевановић, 1991₅; стр. 227).

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ НА + Д УМЕСТО НА + А

У реченици: „Такође утичу и на *есѿејском обојаћивању*, на побољшање језичког фонда” уз предлог НА стоји придевско-именичка синтагма у дативу *есѿејском обојаћивању*, уместо акузативног падежног облика како је то учињено у наредној предлошко-падежној синтагми с истим предлогом у продужетку реченице.

Грешка овог типа могла је бити избегнута применом неких знања о падежима која се стичу у основној школи (питање уз падежни облик: на кога / на шта; предлог НА у српском књижевном језику иде уз облик акузатива – предлог НА, али уз општи падежни облик у функцији датива, одлика је призренско-тимочког дијалекта)⁵.

Употреба дативске уместо акузативне конструкције у наведеној реченици може се објаснити хиперкорекцијом – студенти свесно избегавају употребу акузатива, који је често изједначен са општим падежним обликом и може се јавити у функцији свих зависних падежа.

УПОТРЕБА АКУЗАТИВА УМЕСТО ДАТИВА

У реченици: „Аутор [...] стваралачки је *дојринео афирмацију*” – глагол допринети допуњен је именицом у акузативу, што не одговара стању у српском књижевном језику. Наиме, глагол *дојринети* нема значење *намениши*, али у вези с допуном (афирмација) чини синтагму посебног типа у којој допуна има облик датива (афирмацији). Овај се датив у нашем књижевном језику назива *гајив користи* (Стевановић, 1991₅; стр. 362).

⁵ Жугић, 2005: стр. 99–106.

УПОТРЕБА ПРЕДЛОШКО-ПАДЕЖНЕ СИНТАГМЕ
КА + И УМЕСТО КА + Д

У српском стандардном језику не функционише предлошко-падежна синтагма КА + И, односно предлог КА се не везује с именом, појмом у инструменталном падежном облику. Сходно томе, у реченици: „[...] полако праве кораке ка немирима, *ћрвом љубављу*, заљубљивању и све што носи младост”, конструкција *ка ... ћрвом љубављу* која није у складу са српским стандардним језиком, морала би бити замењена дативском конструкцијом *ка ... ћрвој љубави* (КА + Д). Јасно је да именски део предлошко-падежне синтагме захтева облик датива који се с предлогом КА употребљава „уз глаголе кретања или окренутости чему или да, као и други неки предлози, покаже само у коме је правцу што управљено, или да означи завршетак и крај тога кретања на самом циљу у коме је кретање усмерено” (Стевановић, 1991₅: стр. 372).

УПОТРЕБА ИНСТРУМЕНТАЛА УМЕСТО ГЕНИТИВА

У реченици: „Читаоци песму доживљавају лично *са ћуно емоцијама*”, глагол допуњује инструментална предлошко-падежна конструкција са количинским прилогом *ћуно* између предлошког и падежног дела синтагме – *са ћуно емоцијама*.

Уколико пренебрегнемо на овом месту овако стилски и правописно обликовану реченицу, најнижи и најповршнији ниво интервенције могао би се свести на књижевну употребу генитивног падежног облика уз прилог *ћуно*: прилози и прилошки изрази за количину, у стандардном српском језику захтевају допуну у облику генитива (Стевановић, 1991₅: стр. 195). У складу с тим, уместо инструменталне предлошко-падежне синтагме *са ћуно емоцијама*, морала би бити употребљена генитивна предлошко-падежна синтагма *са ћуно емоција*.

УПОТРЕБА ИНСТРУМЕНТАЛА УМЕСТО АКУЗАТИВА

У реченичном исказу: „[...] где се отргао и оформио својим специфичан начин писања” – радња означена глаголом оформити у целини обухвата појам с именом у акузативу који је допуњује, те самим тим и заменицу свој која припада акузативној синтагми.

„Прелазним глаголима означена радња обухвата појам правог објекта на коме се она врши” (Стевановић, 1991₅: стр. 382), а прави објекат се увек исказује беспредлошким акузативом.

УПОТРЕБА ЛОКАТИВНИХ СИНТАГМИ У + Л
УМЕСТО АКУЗАТИВНИХ У + А
ИЛИ О + Л УМЕСТО БЕСПРЕДЛОШКОГ А

У следећим примерима употребљене су локативне синтагме У + Л уместо акузативних синтагми с истим предлогом У + А: 1) „[...] описује лепоту девојке у којој је заљубљен”; 2) „Авион којим је пилотирао срушио се у водама Медитерана”; 3) „[...] у нади да ће се поново вратити у Прок ином јају”; 4) „Змај је завршио студије медицине и враћио се у Новом Сагу”; 5) „Луис Керол је личности и догађаје сместио у сну [...]”; 6) „Пише о преображају детињства у младосџи, о тајним шапутањима [...]”; 7) „То је лирско дело о преображају детињства у младосџи”.

Заједничко свим наведеним примерима је да глагол одређен предлошко-падежном синтагмом с предлогом У означава кретање у правцу било чиме омеђеног појма исказаног одговарајућом падежном синтагмом. У оваквом синтаксичком односу глагола и појма који га одређује, појам је увек у акузативном падежном облику. Дакле, „акузатив с предлогом у означава завршетак кретања, односно усмереност у унутрашњост појма с именом у акузативу, у границама, односно међу деловима, или на ограниченем простору онога што тај појам значи” (Стевановић, 1991₅: стр. 414–415). У последња два примера, такође, имамо промену једног стања у друго, тј. усмереност неке врсте кретања у правцу појма с именом у акузативном облику с предлогом У (Исто: стр. 417).

Све у свему, у наведеним примерима је неправилно употребљена локативна предлошко-падежна конструкција с предлогом У, јер „Предлогом у с обликом локатива означава се место у унутрашњости или у границама ... појма с именом у овоме падежу, одређује се где се у унутрашњости нешто налази, збива или врши” (Стевановић, 1991₅: стр. 496).

Мешање употребе акузатива и локатива, поготову када се ради о истим предлозима (у и на), можда се у доброј мери може избећи, ако се схвати да акузатив иде уз глаголе кретања, а локатив уз глаголе мировања.

У грађи смо наишли и на пример употребе локативне синтагме с предлогом *О*, односно употребе предлошко-падежне синтагме *О + Л* уместо беспредлошког акузатива (*А*): „[...] описује о разјорвору ѿри зечића”.

У више наврата смо у овом раду помињали да појам у служби правог објекта, када допуњује глагол чијом је радњом у целини обухваћен, захтева облик акузатива. То, управо, имамо у наведеном примеру.

Локативна предлошко-падежна синтагма *О + Л* „свакако се најчешће употребљава у функцији неправог, даљег објекта уз глаголе говорења, мишљења и осећања” (Стевановић, 1991₅: стр. 503), али то у наведеном примеру није случај.

Чешћа употреба локатива тамо где би по правилу морао бити употребљен акузатив, између осталог, може се објаснити хиперкорекцијом, будући да школска популација са овог говорног подручја, сматра акузатив, због његове раширене употребе, у начелу неправилним, посежући олако за обликом локатива који им „више личи на књижевни”.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализа употребе падежних облика, рађена на примерима ексцерпираним из писмених радова студената са подручја призренско-тимочког дијалекта, показује два суштинска типа неадекватне примене падежа у односу на стандардни српски језик. Први тип чине примери употребе предлошко-падежних синтагми са ОП у функцији одговарајућег падежног облика у српском стандардном језику: *ОД / ДО + ОП* (општи падеж у функцији генитива) уместо *ОД / ДО + Г*; *КА + ОП* (у функцији датива) уместо *КА + Д* (датив); *ПОД / СА + ОП* (у функцији инструментала) уместо *ПОД / СА + И* (инструментал); *О / У + ОП* (у функцији локатива) уместо *О / У + Л* (локатив).

Другом типу нестандардне употребе падежа припадају примери (предлошко-падежна или беспредлошка употреба) у којима долази до мешања и замене падежних облика, односно до употребе једног уместо одговарајућег стандардног падежног облика. Тако су се овде нашли примери употребе: номинатива (*Н*) уместо акузатива (*А*); беспредлошког *Г* уместо беспредлошког *А* (акузатив); беспредлошког *Г* уместо предлошко-падежне синтагме *О + Л*; предлошко-падежне синтагме *ОД + Г* уместо *У + Л*; предлошко-падежне синтагме *НА + Д* уместо *НА + А*; *А* уместо *Д*; *И*

уместо Г; И уместо А; предлошко-падежне синтагме У + Л уместо У + А, односно О + Л уместо беспредлошког А; предлошко-падежне синтагме ИЗ + Н уместо синтагме ИЗ + Г (генитив); предлошко-падежне синтагме О + Г уместо О + Л; предлошко-падежне синтагме ОД + (Д / И / Л) уместо ОД + Г; предлошко-падежне синтагме КА + И уместо КА + Д.

Као што се у примерима из четири последња подтипа другог типа види, студенти користе предлошко-падежне синтагме са наведеним предлозима који у стандардном српском језику никада не иду уз дати падежни облик. У првом од четири наведена подтипа, чак је и номинатив који се искључиво употребљава беспредлошки, сходно синтаксичкој функцији, употребљен с предлогом ИЗ.

Установљени типови нестандардне употребе падежних облика, у првом реду су резултат два посве различита система деклинације (аналитичког система у призренско-тимочком дијалекту и синтетичког у стандардном српском језику). Стога је јасно да се у школама на подручју призренско-тимочког дијалекта, усвајању употребе падежних облика у складу са нормом српског књижевног језика, мора посветити већа пажња. Незаобилазни елемент у наставној интерпретацији падежа представља неопходност компаративистичког приступа, односно повезивање стања у стандардном језику којег треба усвојити и стања у дијалекту на коме ученици говоре и комуницирају са својим најближим окружењем (у кући, на улици, са вршњацима, тј. у неформалној комуникацији).⁶

Шта у овом смислу предузимају наука и надлежно Министарство?

Деценијама уназад, компетентни стручњаци за језичка питања, како они у настави тако и они у научним институтима, баве се у мањим радовима или опсежнијим монографијама проблемима везаним за изучавање стандардног српског језика и уопште подизања језичке културе на призренско-тимочком дијалекатском простору. Свесни чињенице да су потешкоће у овладавању језичком нормом природна последица велике удаљености дијалекта као матерњег говора ученика од нормираног српског језика⁷, лингвисти и методичари чине неопходне напоре у

⁶ Детаљније о овоме: Жугић, Смиљковић 2009: 9–25.

⁷ Бугарски, 1995₃.

указивању на сам проблем, али и у осмишљавању нових методичких радњи у циљу унапређења наставног процеса⁸.

На иницијативу наставника, ресорно Министарство је подржало увођење нових предмета на појединим учитељским факултетима (Дијалектологија, Диференцијална граматика).

На тежину и озбиљност овог задатка, када је реч о настави падежа у основним школама на подручју призренско-тимочког дијалекта, указује Марина Јањић (2005). Она доноси корисне опсервације и закључке о овим питањима, разматрајући их са теоријског и практичног аспекта. Скрећемо пажњу на једну ауторкину констатацију у Закључку која се односи на изостанак жељених резултата у овој сфери због примене уобичајеног начина наставне интерпретације падежа. У том смислу она наводи резултате истраживања употребе падежних облика у две основне школе у Врању. На узорку од 120 усмених и писмених вежби ученика првог и четвртог и свих старијих разреда основне школе, пронађена је 351 реченица с падежним грешкама. Ту се такође истиче да је половина грешака везана за погрешну употребу акузатива и локатива у месном значењу (Јањић, 2005: стр. 153)⁹.

Ово истраживање упоређено са резултатима истраживања које смо обавили, даје основа за најмање две констатације: једна би се односила на процентуално већу заступљеност грешака у употреби падежних облика код студената, а друга на значајно ширу лепезу погрешака која обухвата готово све падежне облике, што је у овом раду примерима потврђено.

Упоређени резултати ова два истраживања наводе на закључак да ученици у основној школи мање греше у употреби падежа у односу на студенте. Уколико је тако, поставља се суштинско питање: чиме се може објаснити не стагнација, већ назадовање студената, претходно средњошколаца, у степену овладаности употребом падежа? Ово тим пре што се позивамо на лепе и обухватне резултате у теоријском смислу како у области предмета истраживања (настава падежа у теорији и пракси, диференцијална граматика, настава српског језика на конкретном дијалекатском подручју), тако и у области обраде и приказивања нових, савремених и унапређених методичких поступака. Да ли је за овакво

⁸ Бошњаковић, 2007; Дешић, 1981; Јањић, 2005; Николић, 1956; Николић, М. 2000; Смиљковић, Жугић, Стојановић 2009; Танасић, 2001; Ђупић, 2001.

⁹ Књига о којој је реч објављена је 2005. године, што значи да је истраживање вршено бар неколико година уназад, односно да резултати истраживања одражавају стање од најмање једне деценије уназад.

стање одговорно одсуство већег броја часова наставе граматике српског језика у средњим школама? Да ли се предметни наставници придржавају бар дела методичких поступака заснованих на осавременејој методичкој теорији и пракси у наставном процесу изучавања српског језика? Одговор на ова питања није ни лак, ни једносмеран, већ врло комплексан.

Сматрамо, да су још увек не сасвим задовољавајући резултати у овладавању стандардним српским језиком (дакле српским језиком на свим нивоима), у првом реду последица непобитних лингвистичких фактора. Велика лингвистичка удаљеност прирзренско-тимочких говора од српског стандардног језика, чини процес усвајања стандарда тешким и дугим.

Мишљења смо, да разлога за оптимизам ипак има. Гарант тога су досадашња посвећеност науке о језику овим питањима, како у теоријском тако и у практичном смислу. Истраживања треба наставити и учинити их доступним како наставницима тако и ученицима. Такође, било би пожељно и сврсисходно увођење предмета дијалектологије и у средњешколско образовање. С тим у вези, граматичка питања српског језика морају се стално преплитати са књижевним садржајима. Наравно, граматика је у књижевним делима написаним на књижевном језику. Неопходна је само наставникова умешност и креативност да ученике подстиче да запажају разлике између свог говорног језика и оног којим су писана књижевна дела.

ЛИТЕРАТУРА Бошњаковић, Ж. (2007). „Зашто је потребно изучавање и познавање дијалектологије”? У: Д. Радовић (ур.), *Књижевности на дијалекту* (стр. 12–18). Лесковац: Лесковачки културни центар.

Бугарски, Р. (1995). *Увод у ојшћу линівисћику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Дешић, М. (1981). Улога локалног говора у развијању говорне културе ученика. *Наш језик* XXV (3), стр. 162–164.

Жугић, Р. (2005). Предлог НА у говору јабланичког краја. *Србисћички ѝрилози (Здорник у часћ ѝрофесора Славка Вукомановића)* (стр. 99–106). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Жугић Р., Смиљковић С. (2009). О значају диференцијалне граматике прирзренско-тимочког дијалекта и стандардног српског језика у настави на југоистоку Србије. У: Р. Жугић (ур.), *Дијалекатћ – Дијалекатћска књижевности* (стр. 9–25). Лесковац: Лесковачки културни центар.

- Жугић, Р. (2010). *Исказивање њених значења у говору јабланичкој краја (у светлу призренско-шимочких говора као целине)*. Београд: Монографије 13, Институт за српски језик САНУ.
- Јањић, М. (2005). *Настава падежа у теорији и пракси – приручник за наставнике српског језика на подручју призренско-шимочкој дијалекта*. Врање: Учитељски факултет.
- Милорадовић, С. (2003). *Упоредна падежних облика у говору Параћинској Поморавља*. Београд: Етнографски институт, књ. 50.
- Николић, Б. (1956). Коришћење дијалекатских појединости у настави нашег језика. *Књижевност и језик* 8–9, стр. 490–492.
- Николић, М. (2000). О односу народног и књижевног језика. *Књижевност и језик* XLVII (3–4), стр. 51–59.
- Смиљковић С., Жугић Р., Стојановић С. (2009). *Настава српског језика на дијалекатском подручју*. Врање: Учитељски факултет.
- Стевановић, М. (1991₅). *Савремени српскохрватски језик (граматички систем и књижевнोजезичка норма) II, Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Танасић, С. (2001). Стандардни језик и дијалекти. *Наш језик* XXXIV (1–2), стр. 123–130.
- Ђупић, Д. (2001). Настава језика и дијалекат. *Зборник Института за истраживања* XXXIII 33, стр. 346–350.

RADMILA V. ŽUGIĆ

INSTITUT POUR LA LANGUE SERBE
BELGRADE

RÉSUMÉ

L'EMPLOI DES CAS DANS L'EXPRESSION ÉCRITE DES ÉTUDIANTS
SUR LE TERRITOIRE DU DIALECTE DE PRIZREN ET DU TIMOK¹⁰

Dans ce travail nous analysons l'emploi des formes casuelles partant d'exemples extraits de cinquante-huit épreuves écrites des étudiants d'une institution d'enseignement supérieur sur le territoire de la zone dialectale de Prizren et du Timok.

Notre recherche démontre deux types de l'emploi inadéquat des cas, c'est-à-dire de l'emploi des cas qui ne correspond pas à celui dans la langue serbe standard.

L'emploi non standard des cas va de l'emploi des syntagmes dialectaux préposition + cas comportant le cas général jusqu'à l'utilisation d'une forme casuelle inadéquate de la langue standard. Les exemples analysés découvrent que les formes casuelles interfèrent entre elles et se remplacent mutuellement les unes par d'autres dans presque toutes les combinaisons, ce que notre article montre clairement. Tout cela relève un degré insuffisant de la culture de l'expression écrite.

En dépit de la matérialité des faits, l'auteur de cet article espère qu'avec le temps, la culture de l'expression écrite et orale atteindra un niveau plus haut dans l'enseignement de la Serbie du Sud-Est grâce aux efforts individuels faits par des enseignants et des étudiants, à l'application de nouvelles approches méthodiques contemporaines, mais aussi grâce aux solutions institutionnelles du Ministère du ressort.

MOTS CLÉS : formes casuelles, dialecte de Prizren et du Timok, emploi non standard des cas, approche comparative dans la relation dialecte – serbe standard.

¹⁰ Rad је примљен 1. октобра 2013, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2013.